

Povijest objavljivanja Biblije

Novosel, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:282216>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Marija Novosel

Povijest objavljivanja Biblije
Primjer rukopisnog, tiskanog i elektroničkog izdanja

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Opći podaci o Bibliji.....	2
2.1. Stari rukopisi i vjerodostojnost teksta.....	3
2.2. Dostupnost i raširenost Biblije.....	4
3. Objavljivanje Biblije kroz povijest.....	5
3.1. Sinajski kodeks.....	5
3.1.1. Povijest otkrića i objavljivanja Sinajskog kodeksa.....	6
3.1.2. Značajke Sinajskog kodeksa.....	9
3.2. Gutenbergova Biblija.....	10
3.2.1. Kratak povijesni pregled nastanka Gutenbergove Biblije.....	10
3.2.2. Značajke izdanja.....	12
3.3. Prijevod „Novi svijet“ – elektroničko izdanje.....	14
3.3.1. Kratak povijesni pregled objavljivanja.....	15
3.3.2. Značajke elektroničkog izdanja revidiranog prijevoda na hrvatskom jeziku	16
4. Zaključak.....	21
5. Literatura.....	22
Sažetak.....	27
Summary.....	28

1. Uvod

Biblija je najčitanija i najutjecajnije knjiga svih vremena. Nijedna druga knjiga u povijesti čovječanstva ne može se pohvaliti tim superlativima, a to ju, stoga, čini posebno interesantnom za izučavanje u kontekstu brojnih područja i iz raznih pogleda. Tijekom povijesti imala je utjecaj na živote nebrojenih pojedinaca, a isto tako i na razmišljanje čitavih naroda te razvoj njihovih kultura. U skladu s time, i njena vlastita povijest, koja se proteže kroz više tisućljeća, vrlo je intrigantna.

Budući da je riječ o iznimno zanimljivoj, ali istovremeno i veoma opširnoj tematici, u ovom radu nastojat će se ukratko prikazati samo neki od najvažnijih trenutaka iz bogate povijesti objavljivanja Biblije. Najprije će biti izneseni neki opći podaci o Bibliji kao knjizi, a rad će se potom u svom središnjem dijelu usredotočiti na povijesni pregled njezina objavljivanja gledano iz kuta tri primjera koji odražavaju glavne faze u tom višestoljetnom procesu. Kao prvi primjer bit će opisan Sinajski kodeks kao predstavnik perioda u kojem se Biblija ručno prepisivala. Zatim, Gutenbergova Biblija koja je u mnogočemu obilježila povijest same Biblije kao knjige, a ujedno i povijest i daljnji razvoj čitavog čovječanstva. Nadalje, kako je posljednjih nekoliko desetljeća digitalna tehnologija sve više zastupljena u životima ljudi, to se svakako odrazilo i na načine objavljivanja Biblije. Iz tog razloga će kao posljednji primjer biti istaknuto i jedno elektroničko izdanje Biblije – prijevod „Novi svijet“. Za svaki od primjera bit će naveden kratak povijesni pregled nastanka i objavljivanja te koje su neke od njihovih značajki.

2. Opći podaci o Bibliji

Biblija, sveta knjiga židovstva i kršćanstva, zbirka je spisa koji sadrže „Božju riječ”, odnosno Božju poruku ljudima (1. Sol 2:13) te, u skladu s time, za sebe kaže da je „nadahnutu od Boga“ (2. Tim 3:16). Naziv koji danas upotrebljavamo za tu knjigu, „Biblija“, izvorno potječe od grčke riječi *biblíā* (βιβλία) što znači „knjižice“. Deminutiv je riječi *biblos* (βιβλος), *búblos* (βύβλος) koje znače „papirus“, „knjiga“ ili „pismo“. Kasnije je iz crkvenolatinskog *Biblia* u hrvatski jezik preuzeta kao riječ u ženskom rodu jednine, kako se i danas koristi (Matasović, R., Pronk, T., Ivšić, D., Brozović Rončević, D., 2016). Još neki nazivi koji se upotrebljavaju su *Sveto pismo*, *Pismo* ili *Pisma* („Biblija“, 2021). Biblija je pisana u razdoblju od kraja 15. st. pr. Kr. pa sve do početka 2. stoljeća, a izvorno je pisana na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku („Biblija“, 1941).

Postoje određene razlike između židovstva i kršćanstva u vidu „broja kanonskih knjiga, odnosno broja knjiga kojima se priznaje normativnost u sferi vjerovanja i vjerničkog života“ (Popović, 2010). U židovstvu se kao kanonske priznaju samo knjige koje pripadaju prvom dijelu kršćanske Biblije, poznatom kao Stari zavjet, koji se u okviru židovstva naziva *Tanaka*. Stoga se kanon hebrejske Biblije sastoji od 24 knjige. Ovaj broj zapravo je podudaran s kršćanskim kanonom Starog zavjeta, koji obuhvaća 39 knjiga, pritom ne ubrajajući tzv. deuterokanonske knjige. Razlika je zapravo u drugačijem načinu brojanja istih knjiga. Na primjer, u židovskoj *Tanaki*, knjige dvanaest malih proroka ne računaju se kao zasebne knjige, kako je slučaj u kršćanskom Starom zavjetu, već kao jedna knjiga. Također, starozavjetne knjige koje su u kršćanskom kanonu računane kao dvije zasebne knjige (1. i 2. Samuelova, 1. i 2. Kraljevima te 1. i 2. Ljetopisa), u hebrejskom kanonu računane su kao jedna knjiga, što uključuje i spajanje Ezrine i Nehemijine knjige. Ovih 39 spisa ujedno je zajedničko svim kršćanskim kanonskim popisima Starog zavjeta, a oni se još nazivaju i protokanonskim knjigama. Međutim, daljnje razlike u starozavjetnom kanonu prisutne su i unutar samog kršćanstva. Tako katolički kanon Starog zavjeta uključuje 46 knjiga, 39 protokanonskih i sedam deuterokanonskih (Tobija, Judita, Prva i Druga o Makabejcima, Knjiga Mudrosti, Knjiga Sirahova i Baruh te proširenja Knjige o Esteri i Knjige o Danijelu), a pravoslavni kanon uz ove knjige priznaje još njih četiri (Druga Ezrina, Treća o Makabejcima, Manašeova molitva i Psalm 151). Protestantski kanonski popis Starog zavjeta istovjetan je kanonu hebrejske Biblije u pogledu njegova opsega od 39 knjiga. S druge strane, sve navedene kršćanske zajednice u kanonskom popisu spisa Novog zavjeta prihvaćaju 27 knjiga (Popović, 2010).

U nastojanju da se olakšala pronalaženje određenih dijelova biblijskog teksta, s vremenom su osmišljeni sustavi podijele na poglavlja i retke kakve pronalazimo u današnjim izdanjima Biblije. Za podjelu biblijskog teksta na poglavlja početkom 13. stoljeća zaslužan je nadbiskup od Canteburyja, Stephen Langton, dok je za podjelu na retke sredinom 16. stoljeća zaslužan Robert Estienne (Hasel, 1995).

2.1. Stari rukopisi i vjerodostojnost teksta

Do danas nije otkriven ni jedan izvorni zapis nekog od dijelova biblijskog teksta, odnosno autograf. Međutim, sačuvano je na tisuće rukopisnih prijepisa Biblije ili njenih dijelova koji su potekli od originalnih autografa te su danas mnogi od njih dostupni za istraživanje. Tako je, na primjer, samo za Novi zavjet poznato da postoji impresivnih 5 500 rukopisa i njihovih fragmenata, od čega je velik broj njih i kompletan. Ti su novozavjetni rukopisi bolje očuvani od bilo kojeg drugog „dokumenta iz starog svijeta“ (Hasel, 1994). Biblijske knjige stoljećima su bile pažljivo prepisivane na pergamentu ili papirusu, a takav način prepisivanja zadržao se sve do izuma tiskarskog stroja u 15. stoljeću. Brojna otkrića tih rukopisa te njihova međusobna usporedba potvrđuju vjerodostojnost biblijskog teksta te pokazuju kako se prepisivanju Biblije pristupalo vrlo savjesno. Prijeloman trenutak u tom pogledu bilo je otkriće Svitaka s Mrtvog mora (Hasel, 1994).

Ovi svitci, otkriveni 1947. godine u Kumranu na području Izraela, uvelike su promijenili način istraživanja Starog zavjeta. Naime, mnogobrojni pronađeni svitci i fragmenti sadržavali su sve starozavjetne knjige, osim Knjige o Esteri, te su potjecali iz razdoblja 200. g. pr. Kr. – 100. godine. Radilo se o rukopisima koji su bili tisuću godina stariji od do tada najstarijih poznatih tekstova hebrejskih spisa – onih koje su načinili i sačuvali masoreti, a potjecali su iz 900. godine. Usporedba kumranskih i masoretskih rukopisa pokazala je kako se biblijski tekst čak ni tijekom tako dugog vremenskog razdoblja nije mijenjao, odnosno bilo je „jasno objelodanjeno s kolikom vjernošću je napravljen prijepis hebrejskog teksta Starog zavjeta“ (Hasel, 1994). Suvremeni prijevodi Biblije i proučavanje biblijskog hebrejskog i grčkog jezika imali su najveću korist od ovih otkrića koje je dovelo do boljeg razumijevanja i tumačenja Biblije (Hasel, 1994).

2.2. Dostupnost i raširenost Biblije

Danas je Biblija najtiražnija i najprevođenija knjiga na svijetu. Procijenjeno je da je otisnuto više od 5 milijardi primjeraka („Best-selling book“, n.d.), a u tablici 1 prikazani su podaci o prevođenosti Biblije.

Tablica 1. Prikaz podataka o broju jezika i ljudi kojima je dostupna Biblija (Wycliffe Global Alliance, 2023)

Prevedeni dio Biblije	Broj jezika	Broj ljudi
Cijela Biblija	736 (10% svih jezika)	5.96 milijardi (do 80% svjetskog stanovništva)
Novi zavjet (moguće i dijelovi Starog zavjeta)	1 658 (22.4% svih jezika)	824 milijuna (do 11.1% svjetskog stanovništva)
Neki dijelovi prevedeni, ali ne cijela Biblija ili Novi zavjet	1 264 (17.1% svih jezika)	449 milijuna (do 6.1% svjetskog stanovništva)
Broj jezika i ljudi koji imaju pristup barem nekom dijelu Biblije	3 658 (49.5% svih jezika)	7.23 milijardi (do 97.4% svjetskog stanovništva)

Prema navedenim podacima, Biblija je, u cijelosti ili djelomično, dostupna gotovo cijelom svjetskom stanovništvu, uz napomenu da se kao ukupan broj stanovnika uzima broj od 7.42 milijardi ljudi (Wycliffe Global Alliance, 2023). Do rujna 2023. godine, cijela Biblija bila je prevedena na 736 jezika, što znači da joj do 80% ljudi na svijetu ima pristup na svom jeziku. Na 2 922 jezika prevedeni su samo neki dijelovi Biblije što na koncu vodi do brojke od sveukupno 3 658 jezika na koje je prevedena Biblija i njeni dijelovi.

3. Objavljivanje Biblije kroz povijest

Biblija je do današnjeg vremena ostala očuvana zahvaljujući prepisivačima koji su savjesno i pedantno prepisivali biblijski tekst. Mnogi prevoditelji poput Johna Wycliffea, Jana Husa te Williama Tyndalea bili su spremni riskirati vlastiti život kako bi Bibliju preveli na narodne jezike, a svojim su radom omogućili da ona s vremenom postane dostupna ljudima diljem svijeta. Na povećanu distribuciju Biblije uvelike je utjecalo i otkriće te širenje tiskarstva u Europi sredinom 15. stoljeća. Kako je interes za ovu knjigu tijekom stoljeća sve više rastao, od početka 19. stoljeća osnivana su i brojna biblijska društva čiji je cilj svim ljudima pružiti Bibliju na jeziku koji razumiju (Vacek, 2000). Jasno je, dakako, da je povijest objavljivanja Biblije iznimno bogata i kompleksna. Stoga će u nastavku rada biti analizirani samo neki primjeri koji pružaju uvid u ovu izvanrednu priču.

3.1. Sinajski kodeks

Kao primjer rukopisne Biblije u ovoj analizi uzet je Sinajski kodeks. Riječ je o rukopisu kršćanske Biblije, a procjenjuje se da je napisan sredinom 4. stoljeća (Nongbri, 2022). Sinajski kodeks je uz Vatikanski, Aleksandrijski i Efremov kodeks jedan od četiri navedena „velika uncijalna kodeksa“ koji su sadržavali cjelokupni tekst Biblije na grčkom jeziku. Do danas su ostali sačuvani samo prethodno navedeni uncijalni kodeksi („Great Uncial Codices – Madain Project“, 2022). U svom originalnom obliku, Sinajski kodeks sadržavao je cjelokupni tekst Biblije – Stari i Novi zavjet te neke apokrifne knjige. Stari zavjet koji se nalazi u ovom prijepisu sadrži njegov prijevod na grčki jezik (tzv. *Septuaginta*), a Novi zavjet napisan je na izvornom narodnom grčkom (*koine*) jeziku. Sinajski kodeks vrlo je značajan u pogledu rekonstrukcije originalnog teksta kršćanske Biblije te povijesti same Biblije. Isto tako, ovo djelo pruža i zanimljiv uvid u povijest zapadnjačkog načina izrade knjiga („Codex Sinaiticus – About Codex Sinaiticus“, 2009).

U vrijeme kada je Sinajski kodeks napisan, književna djela sve su se češće pisala na listovima koji su bili presavijani te uvezivani u format koji se koristi sve do današnjeg vremena. Format kodeksa postupno je zamjenjivao format svitka koji je stotinu godina ranije bio mnogo rašireniji. Svitci su se izrađivali tako što su se nizovi listova načinjeni od papirusa ili pergamenta lijepili jedan za drugim kako bi stvorili dug svitak na kojem bi se potom ispisivao tekst, no samo s jedne strane listova („Codex Sinaiticus – Name“, 2009). Upotreba papirusnog kodeksa bila je karakteristična za ranu kršćansku kulturu te je bio uobičajen u grčkoj i latinskoj

književnosti. No stranice Sinajskog kodeksa izrađene su od pergamenta, što ga čini važnim prijelazom u povijesti knjige. Prije njega bili su prisutni brojni primjeri grčkih i latinskih tekstova na papirusnom svitku ili u papirusnom kodeksu, ali dotad gotovo nema tragova kodeksu od pergamenta. Nakon toga, pergamentni kodeks postaje općeprihvaćen („Codex Sinaiticus – Name“, 2009).

3.1.1. Povijest otkrića i objavljivanja Sinajskog kodeksa

O ranoj povijesti te samom vremenu i mjestu nastanka Sinajskog kodeksa, nije bilo moguće reći gotovo ništa određeno, sve do 1844. godine (Collins, 1934). Tada se Sinajski kodeks nalazio u samostanu svete Katarine u podnožju planine Sinaj koja se nalazi na području Egipta, po čemu je i sam Kodeks dobio ime. Već spomenute 1844. godine, njemački bibličar Constantin von Tischendorf, tragajući za starim rukopisima za kritičko izdanje Novog zavjeta koje je planirao načiniti, otkrio je prve dijelove ove dragocjene rukopisne Biblije. Prema riječima samog Tischendorfa iz rada „When Were Our Gospels Written“ (1896), on je to otkriće opisao ovako:

Upravo u podnožju planine Sinaj, u samostanu svete Katarine, otkrio sam biser svih svojih istraživanja. Posjećujući knjižnicu samostana, u mjesecu svibnju 1844. godine, opazio sam usred velike dvorane veliku i široku košaru punu starih pergamenata; a knjižničar, koji je bio upućen u informacije o ovim košarama, rekao mi je da su dvije hrpe papira poput ovih, pljesnivih od vremena, već bile predane plamenu. Kakvo je bilo moje iznenađenje kada sam usred ove hrpe papira pronašao znatan broj listova kopije Starog zavjeta na grčkom, koji mi se činio jednim od najstarijih koje sam ikada vidio. Vlasti samostana dopustile su mi da posjedujem trećinu ovih pergamenata, ili oko četrdeset i tri lista, tim prije što su bili namijenjeni za vatru. Ali nisam ih mogao natjerati da predaju posjed ostatka. Previše živo zadovoljstvo koje sam pokazao pobudilo je njihove sumnje u pogledu vrijednosti ovog rukopisa. Prepisao sam stranicu Izaijinog i Jeremijinog teksta i naložio redovnicima da se s izrazitom pažnjom pobrinu za sve takve ostatke na koje bi mogli naići. (Tischendorf, 1896, str. 23)

Iako je uz ova 43 lista Starog zavjeta otkrio njih još osamdesetak, nije mu bilo dopušteno daljnje proučavanje. No ono što je ipak dobio u posjed bili su dijelovi 1. Ljetopisa, Ezre, Tobije, Jeremije i Tužaljki, i cjelokupne knjige Nehemije i Estere (Collins, 1934). Nakon toga, Tischendorf objavljuje sadržaj stečenih rukopisa 1846. godine u Leipzigu pod naslovom „Codex Friderico-Augustus“, u znak zahvale za podršku koju mu je pružio za njegova putovanja Fridrik August II., kralj Saske. U tom trenutku listovi su opisani samo kao „iz

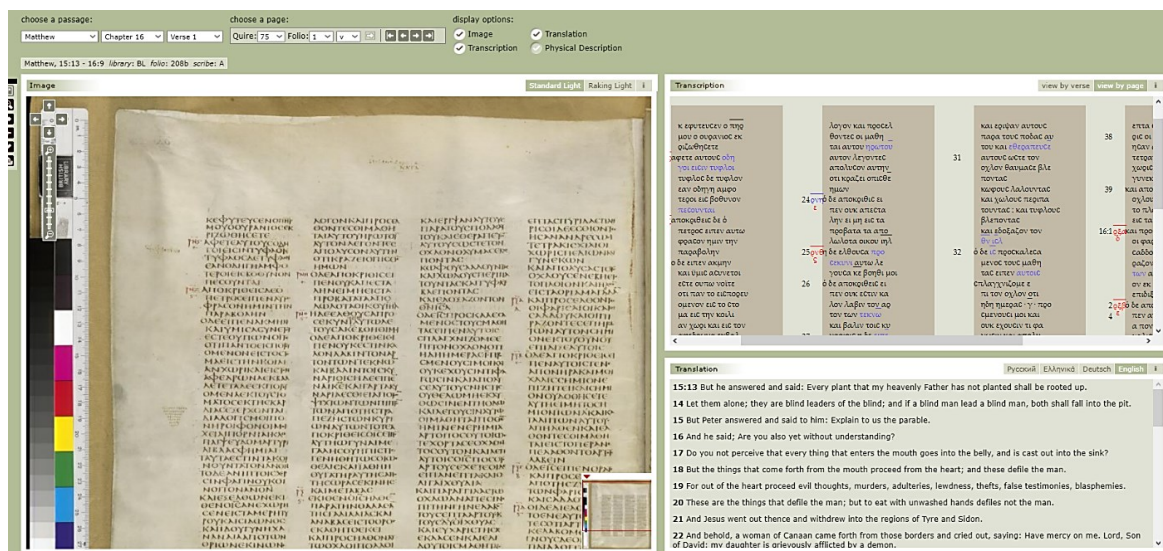
samostana na Orijentu“ („Codex Sinaiticus – History“, 2009), a Tischendorf (1896) priznaje kako nije htio otkriti ime mjesta gdje ih je pronašao, nadajući se da će se moći vratiti u samostan po ostatak rukopisa. Imajući neprestano u mislima „daleko blago“ koje je otkrio na Istoku, 1853. godine Tischendorf se uputio na svoje drugo putovanje u samostan svete Katarine. No ovaj put nije uspio ostvariti svoj cilj da prepíše preostali dio Sinajskog rukopisa te nije bio u mogućnosti pronaći mnogo daljnjih tragova „blaga iz 1844.“ godine. No u jednom svitku otkrio je mali fragment koji je, kako kaže Tischendorf (1896): „ispisan s obje strane, sadržavao jedanaest kratkih redaka Postanka, koji me uvjeravaju da je rukopis izvorno sadržavao cijeli Stari zavjet, ali da je veći dio davno uništen“. Po treći, a ujedno i posljednji put, samostan je posjetio 1859. godine. Ovaj put to je učinio pod okriljem ruskog cara Aleksandra II. (Collins, 1934). Motivacija za takvu odluku bilo je, između ostalog, duboko poštovanje koje su u to vrijeme samostani na Istoku gajili prema ruskom caru (Tischendorf, 1896). Dana 4. veljače 1859. godine, postigao je svoj cilj putovanja kada je upravitelj samostana pred njega iznio „hrpu nevezanih listova koji će uskoro biti poznati kao Sinajski kodeks“ (Collins, 1934). Tischendorf taj trenutak opisuje na sljedeći način:

I tako rekavši, skinuo je iz kuta sobe neku glomaznu knjigu, umotanu u crvenu tkaninu, i položio je preda me. Odmotao sam korice i otkrio, na svoje veliko iznenađenje, ne samo one fragmente koje sam prije petnaest godina izvadio iz košare, nego i druge dijelove Starog zavjeta, kompletan Novi zavjet i, osim toga, Barnabinu poslanicu i dio Pastira Herme. Pun radosti, koju sam ovaj put imao samozapovijed prikriti od upravitelja i ostatka zajednice, zamolio sam, kao nehajno, dopuštenje da odnesem rukopis u svoju spavaću sobu da ga još pažljivije pregledam. Tamo sam se nasamo mogao prepustiti valovima radosti koju sam osjećao. Znao sam da u ruci držim najdragocjenije biblijsko blago koje postoji – dokument čija je starost i važnost premašila onu svih rukopisa koje sam ikad pregledao tijekom dvadesetogodišnjeg proučavanja te teme. Ne mogu se sada, priznajem, prisjetiti svih emocija koje sam osjetio u tom uzbudljivom trenutku s takvim dijamantom u svom posjedu. (Tischendorf, 1896, str. 27)

Nakon toga Tischendorf uspijeva dobiti dopuštenje da se rukopisi iz samostana prenesu u Kairo gdje ih je zatim mogao detaljno proučiti i postupno prepisati, čemu se posvetio tijekom ožujka, travnja i svibnja 1859. godine. Nakon dodatnih putovanja po Bliskom istoku, Tischendorf se u rujnu vratio u Kairo. Ondje je potpisao dokument kojim je potvrdio posudbu tada otkrivenih 347 listova rukopisa. U tom dokumentu je istaknuto kako je svrha posudbe bila da može ponijeti rukopis sa sobom u Sankt Peterburg gdje je namjeravao usporediti svoj prethodni prijepis s izvornikom kao dio priprema za njegovo objavljivanje. Nakon što je rukopis bio u

Sankt Peterburgu, Tischendorf mu je dao ime „Codex Sinaiticus Petropolitanus“, u čast mjesta njegovog otkrića i mjesta stanovanja („Codex Sinaiticus – History“, 2009). Pripremio je luksuzno izdanje upotpunjeno znanstvenim komentarima, u faksimilu od 346^{1/2} listova (Pattie, 1977), koje je objavljeno u Leipzigu 1862. godine nakon čega je rukopis predstavljen caru Aleksandru II. Godine 1933. sovjetska vlada prodala je rukopis Britanskom muzeju za 100 000 funti gdje se on i danas nalazi. Četrdesetak godina nakon toga, 26. svibnja 1975., otkriveni su dodatni fragmenti i dijelovi rukopisa Sinajskog kodeksa u samostanu svete Katarine. Tako se danas, od oko 800 otkrivenih i prikupljenih stranica Sinajskog kodeksa, izdanje prvotno poznato kao „Codex Sinaiticus Petropolitanus“ od 347 listova čuva u Britanskom muzeju. Izdanje inicijalno objavljeno pod naslovom „Codex Friderico-Augustus“ od 43 lista, čuva se u Sveučilišnoj knjižnici u Leipzigu, fragmenti šest listova Kodeksa nalaze se u Ruskoj narodnoj knjižnici u Sankt Peterburgu dok se ostali dijelovi nalaze u samostanu svete Katarine („Codex Sinaiticus – History“, 2009).

U srpnju 2009. godine provedena je digitalizacija objedinjenog Sinajskog kodeksa nakon čega je postavljen na Internet („Codex Sinaiticus“, 2017). Digitalizirana verzija s detaljnim opisima dostupna je na internetskoj stranici www.codexsinaiticus.org (2009), a na slici 1 prikazani su neki detalji s internetske stranice na kojoj je zahvaljujući brojnim dodatnim sadržajima, opisima i značajkama moguće podrobnije istraživati Sinajski kodeks.

Slika 1. Snimka zaslona digitaliziranog Sinajskog kodeksa i značajki internetske stranice na kojoj je dostupan (www.codexsinaiticus.org)

Uz digitalnu fotografiju Kodeksa (na slici 1 vidljiva s lijeve strane), dostupne su i značajke poput transkripcije (na slici u gornjem desnom uglu), prijevoda nekih dijelova (donji desni ugao) te mogućnost prikaza opisa fizičkih značajki odabrane stranice koje su vrlo detaljno opisane. Sve to, uz mnoge druge značajke koje su učinjene dostupnima, pružaju kvalitetan uvid u sadržaj, izgled i povijest Sinajskog kodeksa.

3.1.2. Značajke Sinajskog kodeksa

Sinajski kodeks predstavlja vrhunac izrade knjiga svog vremena („Codex Sinaiticus – Physical Description“, 2009). Na temelju istraživanja načina te stila pisanja i sricanja, utvrđeno je kako su za njegov nastanak zaslužna najmanje trojica pisara („Codex Sinaiticus – Production“, 2009). Sinajski kodeks sadrži nešto više od 400 listova koji su 380 mm visoki i 345 mm široki („Codex Sinaiticus – Content“, 2009). Tekst je pisan u četiri stupca, a svaki stupac sadržavao je 48 redova, osim u Pjesničkim knjigama od Psalama do Joba u kojima je tekst pisan u dva stupca. Kao što je prikazano na slici 2, kada se promotri tako otvorena knjiga i njenih osam stupaca u nizu, ona tim slijedom podsjeća na izgled svitka i time ukazuje na mogućnost da je uistinu prepisana s papirusnog svitka koji je imao takav slijed stupaca (Collins, 1934).

Slika 2. Sinajski kodeks (British Library, n.d., www.codexsinaiticus.org/en/codex/)

Prema popisu knjiga dostupnom za pretraživanje na internetskoj stranici koja sadrži Sinajski kodeks u digitaliziranom obliku (2009), Sinajski kodeks u današnjem obliku ovim redoslijedom sadrži sljedeće knjige:

Postanak (fragmenti), Levitski zakonik (dijelovi), Brojevi (fragmenti), Ponovljeni zakon (fragmenti), Jošua (fragmenti), Suci (neki dijelovi i fragmenti), 1. Ljetopisa (dijelovi i duplikat), 2. Ezrina, Estera, Tobija, Judita, 1. Makabejaca, 4. Makabejaca, Izaija, Jeremija, Tužaljke, Joel, Obadija, Jona, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija, Malahija, Psalmi, Mudre izreke, Propovjednik, Pjesma nad pjesmama, Knjiga Mudrosti, Knjiga Sirahova, Job, zatim Matej, Marko, Luka, Ivan, Rimljanima, 1. Korinćanima, 2. Korinćanima, Galaćanima, Efežanima, Filipljanima, Kološanima, 1. Solunjanima, 2. Solunjanima, Hebrejima, 1. Timoteju, 2. Timoteju, Titu, Filemonu, Djela apostolska, Jakov, 1. Petrova, 2. Petrova, 1. Ivanova, 2. Ivanova, 3. Ivanova, Juda, Otkrivenje te Barnabina poslanica i Pastir Herma. („Codex Sinaiticus – See The Manuscript“, 2009)

3.2. Gutenbergova Biblija

Više od jednog tisućljeća nakon što je prepisana posljednja stranica Sinajskog kodeksa, otisnute su i posljednje stranice prvih primjeraka tiskane Biblije. Riječ je o trenutku u povijesti koji je u mnogočemu značajan za čitavo čovječanstvo, ali i prijeloman trenutak za povijest objavljivanja same Biblije. U nastavku ovog poglavlja bit će iznesen kratak povijesni pregled otkrića tiska pomoću pomičnih slova u Europi te koje su neke značajke prve knjige koja je sredinom 15. stoljeća otisnuta tom revolucionarnom tehnologijom.

3.2.1. Kratak povijesni pregled nastanka Gutenbergove Biblije

U 15. stoljeću pojavila se sve veća potražnja za knjigom zbog toga što je broj pismenih i učenih ljudi postupno sve više rastao. Budući da dotadašnja rješenja umnažanja knjiga nisu bila u mogućnosti popratiti sve veći interes za knjigu, bilo je potrebno što prije odgovoriti na pitanje kako što efikasnije proizvesti velike količine knjiga. Odgovor na to pitanje svojim izumom je pružio Johannes Gutenberg (Stipčević, 2006, str. 341).

Johannes Gutenberg rodio se oko 1397. godine u Mainzu. Ondje je u to vrijeme posebno razvijeno bilo zlatarstvo te proizvodnja pečatnjaka i novca od metala. Smatra se da je Gutenberg stekao značajne vještine u radionicama gdje se metal talio i obrađivao, a vještine stečene u tom zanatu kasnije su mu zasigurno bile od velike pomoći kada je i sam lijevao metalna slova u vlastitoj tiskari. Tijekom godina, Gutenberg je u tajnosti radio na svom izumu. Vjeruje se da je već tijekom svog boravka u Strasbourgu, gdje je živio od oko 1430. godine, imao jasnu zamisao o tome da se određeni tekst može lakše i brže umnožiti putem izrade

pojedinačnih slova. Ta slova bi se potom slagala jedno pored drugoga kako bi formirali predložak teksta koji je potrebno umnožiti. Također je bio svjestan da ta slova moraju biti napravljena od metala jer samo se metalom mogao postići masovni tisak teksta. Naime, u to je vrijeme ksilografska, odnosno drvorezna knjiga bila vrlo raširena (Stipčević, 2006, str. 345–351). Te knjige bile su namijenjene širem, siromašnijem sloju društva koji pretežno nije bio pismen, a obično su bile religijske tematike i izrazito kratke. Najraširenije su u to vrijeme bile tzv. „Biblije za siromahe“ (lat. *Biblia pauperum*) (Hebrang Grgić, 2018). No izrazito naporan i dugotrajan proces izrade otisaka na drvenim pločama, osobito kad je u pitanju bilo tiskanje duljih tekstova, te nemogućnost dobivanja velikog broja kvalitetnih otisaka zbog brzog trošenja drvenih ploča, predstavljali su glavne prepreke zbog kojih ta tehnika nije mogla biti optimalno rješenje za masovnu proizvodnju knjiga. Iz tog razloga, Gutenberg je bio svjestan kako realizacija njegove zamisli najprije uključuje prevladavanje značajnih tehničkih izazova, a to je opet zahtijevalo velike količine novca i vremena. Nedostatak financijskih sredstava za Gutenberga se pokazao osobito problematičnim, što ga je već na početku njegovog projekta primoralo da potraži pomoć bogatijih poslovnih partnera, a to mu je kasnije donijelo razne poteškoće. No upravo je zahvaljujući tome što je Gutenberg trošio velike količine tuđeg novca za svoj rad, ostala očuvana neka, iako oskudna, dokumentacija o njegovom radu. Naime, 1439. godine Gutenberg je bio sudionik u jednom sudskom procesu čiji spisi i iskazi svjedoka upućuju na to da je Gutenberg radio na izradi tiskarske preše, ali „očigledno je da ni njima samima [svjedocima] nije bilo jasno što je to Gutenberg spremio“ (Stipčević, 2006, str. 350, 351).

U Mainz se vraća 1448. godine, a dvije godine kasnije Gutenberg je ponovno bio u situaciji da treba posuditi novac te je ovoga puta financijsku podršku tražio od imućnog građanina po imenu Johannes Fust. Gutenberg je koristio nove financijske resurse za kupnju olova, pergamenta, papira i boje te za plaćanje radnika, a procjenjuje se da ih je u različitim fazama projekta ukupno angažirao 15 do 20. Nakon završetka svih pripremnih radova, Gutenberg je 1452. godine započeo s tiskanjem Biblije. Rad na ovoj knjizi završen je 1455. godine te se i dandanas smatra „remek-djelom tiskarskog umijeća“ (Stipčević, 2006, str. 351, 352). Objavljena je iste godine u nakladi od oko 180 primjeraka, od čega je, prema procjenama, 150 otisnuto na papiru, a preostalih 30 Biblija na pergamentu. Gutenberg je, između ostalog, Bibliju odabrao kao prvo djelo za tiskanje i iz financijskog aspekta. Budući da je i u to vrijeme Biblija bila najraširenija knjiga, ona se smatrala najsigurnijim izborom i u pogledu financijske isplativosti projekta (Rebić, 2003). No već pri samom završetku tiskanja Biblije, izbio je spor

između Fusta i Gutenberga. Spor je kulminirao sudskim procesom na kojem je Gutenbergu presuđeno da mora Fustu vratiti novac koji je posudio, a uz to platiti i kamate što se na koncu pretvorilo u iznos od vrtoglavih 2 020 guldena (Stipčević, 2006, str. 352), a to je u ono vrijeme bila dovoljna svota novca da se njome izgradi čitava ulica u Mainzu (Rebić, 2003). Budući da nije bio u mogućnosti otplatiti taj dug, Gutenberg je izgubio vlasništvo tiskare te cjelokupnu nakladu Biblije. No na temelju vrlo fragmentiranih informacija koje su nakon toga dostupne o Gutenbergovom radu upućuju na to da se nastavio baviti tiskanjem knjiga u jednoj drugoj, manjoj tiskari (Stipčević, 2006, str. 354). Gutenberg je umro 1468. godine. Iz onoga što je poznato o njemu, jasno je da je bio čovjek snažne volje i iznimne energije. Očito je bio svjestan da nije potrebna iznimna mudrost da bi se iskoristio njegov izum te je iz tog razloga svoj rad čuvao u tajnosti „onoliko dugo koliko mu je bilo potrebno da tiska svoje prve knjige. I u tome je uspio pa se zato njegovo ime s pravom veže s najznačajnijom revolucijom u oblasti komunikacija od pronalaska pisma“ (Stipčević, 2006, str. 356).

Od oko 180 originalnih tiskanih primjeraka Gutenbergove Biblije, 49 je ostalo očuvano te se nalaze u zbirkama knjižnica, sveučilišta i muzeja diljem svijeta (Andrews, 2015). Od toga ih je 12 tiskano na pergamentu. Neki primjerci su očuvani u cijelosti, od toga četiri primjerka na pergamentu i njih 12 na papiru. Ostali primjerci sadrže samo neke dijelove iz jednog od dva sveska originalnog izdanja (The British Library, 2004a). U Njemačkoj se nalazi najviše primjeraka Gutenbergove Biblije, njih 14, a Sjedinjene Države imaju 10 primjeraka, od kojih su tri u vlasništvu njujorške knjižnice i muzeja „The Morgan Library and Museum“. Posljednja prodaja kompletne Gutenbergove Biblije odvila se 1978. godine kada je primjerak prodan za 2,2 milijuna dolara. Pojedinačni svezak kasnije je 1987. godine prodan za 5,4 milijuna dolara, a stručnjaci sada procjenjuju da bi potpuni primjerak mogao postići cijenu od 35 milijuna dolara na aukciji (Andrews, 2015).

3.2.2. Značajke izdanja

Gutenbergova Biblija tiskana je u dva sveska. Prvi svezak činilo je 324 lista, a drugi 319 listova (The British Library, 2004b) što naposljetku čini izdanje od sveukupno 1 286 stranica. Tekst latinske *Vulgate* (prijevod Biblije na latinski jezik nastao početkom 5. stoljeća) prisutan u ovom izdanju otisnut je u dva stupca od kojih se svaki sastoji od 42 retka, zbog čega je poznata i pod nazivom „četrdesetidva retčana Biblija“ (Rebić, 2003). Neki primjerci, doduše, sadrže nekoliko stranica tiskanih s 40 ili 41 retkom u dva stupca. Navodno su te stranice bile među prvima koje

su otisnute, a izgleda da su tiskari potom ubrzo shvatili da je potrebno dobiti više teksta na svakoj stranici kako bi se uštedilo na prostoru i papiru. Nakon toga, stranice su tiskane s već spomenuta 42 retka na stranici („The Appearance of the Bible“, 2013). Govoreći o općim značajkama knjiga tog vremena, Velagić ih u knjizi „Uvod u nakladništvo“ (2020) opisuje ovako:

Knjige 15. stoljeća oponašale su rukopisnu knjigu – jer su bile namijenjene kupcima naviklima na takve knjige. Nemaju naslovnice, imena autora, nakladnika ili tiskara rijetko se navode, često tek djelomično u kolofonu. Tekst je oblikovan u dva stupca, margine i prored podsjećaju na rukopisne knjige i kao da pozivaju čitatelja na pisanje bilješki uz tekst. Česte su praznine koje tiskari ostavljaju za ručno iscertavanje inicijala, a stranice se ilustriraju rukom. (Velagić, 2020, str. 22)

Tako je i Gutenberg tiskanjem ovog izdanja svojim kupcima i čitateljima u suštini pružio poznatu knjigu, samo izrađenu na drugačiji način (Velagić, 2020, str. 22). Biblija se prodavala u presavijenim listovima, a kasnije se uvezivala i ukrašavala prema želji vlasnika. Svaki od sačuvanih primjeraka ima svoje jedinstvene značajke, uključujući rubrikaciju (dodavanje crvene boje početnim velikim slovima i oznakama odlomaka), iluminacije, oznake vlasništva i uvez („The Appearance of the Bible“, 2013). Razni majstori iz Augsburga, Erfurta, Leipziga, Trieria i Londona ručno su dorađivali odnosno ukrašavali Biblije na za to predviđenim mjestima. Na primjer, u prostoru koji je ostavljen prazan za inicijalna slova te u prostoru između biblijskih knjiga i slično (Rebić, 2003). Primjer jedne tako ilustrirane stranice prikazan je na slici 3.

Slika 3. Prikaz stranice Gutenbergove Biblije (British Library, n.d., www.bl.uk/collection-items/gutenberg-bible)

Gotički tip slova u ovom izdanju nalikuje pismu poznatom kao „*textura*“ (lat.) koji se često koristio u rukopisima srednjeg vijeka. Gutenbergov skup slova uključuje iste ligature i posebne pisarske kratice koje su dizajnirane tako da uštede prostor i ubrzaju kopiranje („The Appearance of the Bible“, 2013). Stručnjaci se uglavnom slažu da Gutenbergova Biblija, iako neekonomična u pogledu korištenja prostora, pokazuje iznimnu tehničku učinkovitost koja nije bitno poboljšana sve do 19. stoljeća („Gutenberg Bible“, 2023).

3.3. Prijevod „Novi svijet“ – elektroničko izdanje

Tijekom narednih stoljeća, od prve tiskane Biblije do danas došlo je do brojnih poboljšanja u samom tiskanju knjiga, a to što je knjiga postala pristupačnija velikom broju ljudi utrlo je put i bržem širenju Biblije u sve većoj nakladi. Isto tako, posljednjih nekoliko desetljeća, Biblija se objavljuje i u sve većem broju elektroničkih izdanja. U skladu s time, kao posljednji primjer u ovom kratkom povijesnom pregledu bit će analizirane značajke elektroničkog izdanja Biblije prijevod „Novi svijet“ koje se temelji na ranije objavljenom tiskanom izdanju.

Prijevod „Novi svijet“ je izdanje Biblije koje su objavili Jehovini svjedoci, odnosno „Pensilvanijsko biblijsko i traktatno društvo Stražarska kula“ (engl. „*Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*“) („Što je Watch Tower Bible and Tract Society?“, n.d.). Rad na ovom prijevodu započeo je u prosincu 1947. godine, a završen je u ožujku 1960. godine. Riječ je o prijevodu koji je načinjen s izvornog hebrejskog, aramejskog i grčkog na engleski jezik, a potom je s engleskog bio preveden na ostale jezike (Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 1993a). Do danas je prijevod „Novi svijet“ (engl. „*New World Translation of the Holy Scriptures*“) „objavljen i preveden, u cijelosti ili djelomično, na preko 240 jezika“ („Title Page/Publishers’ Page“, 2023). Nakon što je 1961. godine objavljeno prvo cjelovito izdanje ovog prijevoda, s vremenom su objavljujivana i daljnja prerađena izdanja (Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 2006). Tako je, na primjer, 2013. godine objavljeno novo, revidirano izdanje na engleskom jeziku. Kako se navodi u „Dodatku A2“ (2013) ovog izdanja, do revizije prijevoda došlo je iz razloga što je jezik kao takav podložan konstantnim promjenama te je prevoditeljima cilj bio načiniti jasan, lako razumljiv i, kad god je to ciljni jezik dozvoljavao, doslovan prijevod „kako bi poruka Biblije i u današnje vrijeme doprla do srca čitatelja“ (Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 2013, str. 1772). Hrvatski prijevod ovog revidiranog izdanja objavljen je u travnju 2020. godine, u tiskanom i elektroničkom obliku („Potpuno opremljeni za svako dobro djelo“, n.d.).

Ovo elektroničko izdanje Biblije dostupno je za čitanje i preuzimanje na službenoj stranici Jehovinih svjedoka (www.jw.org), u „Internetskoj Biblioteci Watchtower“ (www.wol.jw.org) te u besplatnoj aplikaciji koju su 2013. godine razvili i objavili Jehovini svjedoci – *JW Library* („Biblioteka na vašem dlanu“, 2021). Isto tako, Biblija te druga video izdanja na znakovnim jezicima također su dostupna na internetskim stranicama jw.org i wol.jw.org, a dostupna su i u besplatnoj aplikaciji *JW Library Sign Language* koju su, poput prethodno navedene aplikacije, 2013. godine razvili i objavili Jehovini svjedoci („Gluhi nisu zaboravljeni“, 2022). U nastavku će biti iznesen kratak povijesni pregled objavljivanja digitalnih izdanja prijevoda „Novi svijet“ te njihove značajke, s posebnim naglaskom na službenu stranicu Jehovinih svjedoka, jw.org.

3.3.1. Kratak povijesni pregled objavljivanja

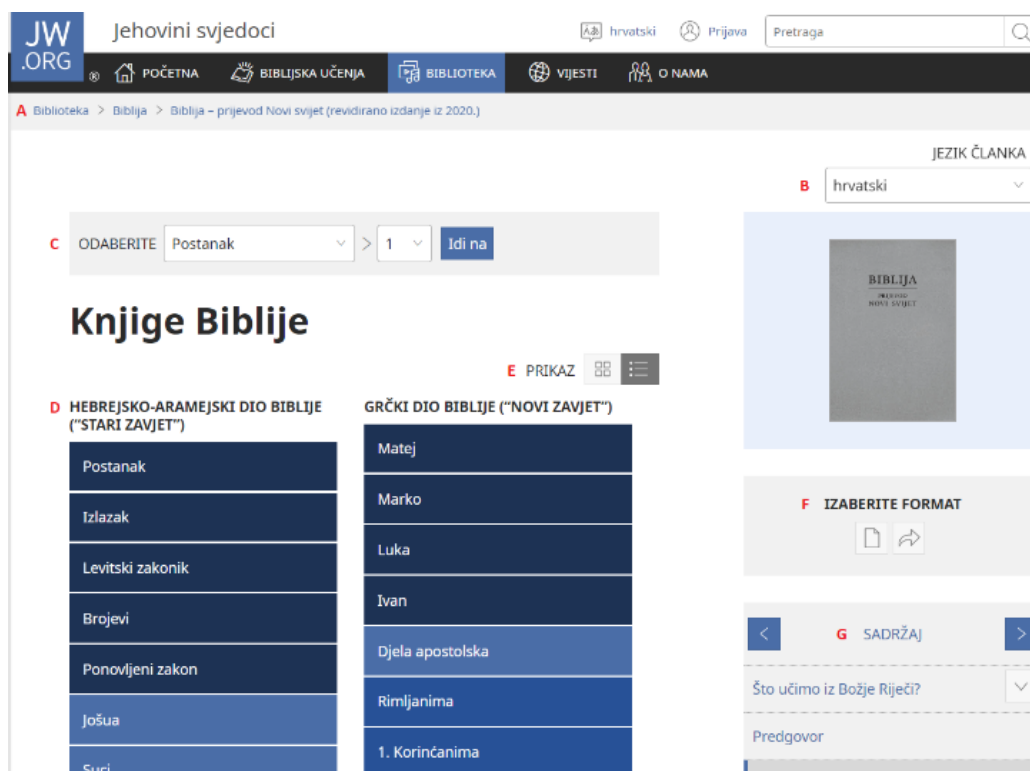
Od 1992. godine, kada je objavljeno prvo digitalno izdanje prijevoda „Novi svijet“ (izdanje s bilješkama i dodacima iz 1984.) na disketi (Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 1993b, str. 25), koristili su se još mnogi digitalni mediji kako bi se Biblija učinila dostupnom i u digitalnom obliku. Tako je 1994. godine prvi put objavljena digitalna biblioteka „Watchtower Library – 1993 Edition“ na CD-ROM-u. Uz brojne druge publikacije koje su se nalazile u toj digitalnoj biblioteci, objavljen je i prijevod „Novi svijet“, također izdanje iz 1984. godine („The Compact Disc – What Is It All About?“, 1994).

Od 15. siječnja 1997. godine, Jehovini svjedoci koriste i svoju službenu internetsku stranicu, watchtower.org, na kojoj je s vremenom bilo dostupno sve više biblijskih publikacija te sam prijevod „Novi svijet“. Uz tu stranicu, postojale su još i stranice jw-media.org od 1999. godine te stranica jw.org od 2005. godine. Internetska stranica jw-media.org je pružala informacije o Jehovinih svjedocima i njihovom djelovanju, a stranica jw.org bila je namijenjena „za preuzimanje određenih publikacija i audioizdanja“ („Dobra vijest na internetu – 25 godina postojanja naše internetske stranice“, 2022). Dana 27. kolovoza 2012. godine predstavljena je redizajnirana internetska stranica, jw.org („Deseta obljetnica stranice JW.ORG (1. dio) – Biblijske publikacije i videi dostupni u digitalnom obliku“, 2022), a rezultat je sjedinjenja prethodno navedene tri internetske stranice u jednu („Dobra vijest na internetu“, 2022). U to vrijeme stranica je bila prevedena na 139 jezika, a danas je sadržaj na njoj dostupan na više od 1 070 jezika uključujući i preko 100 znakovnih jezika („Deseta obljetnica stranice JW.ORG (3. dio) – Pomoć u propovijedanju dobre vijesti“, 2023). U kolovozu 2023., stranica jw.org bila je dostupna na 1 081 jeziku (www.jw.org – „Jezik“) što ju već nekoliko godina čini

najprevođenijom internetskom stranicom na svijetu („Stranica JW.ORG nudi sadržaje na 1 000 jezika“, 2019). Među mnogobrojnim sadržajima koji su dostupni na ovoj internetskoj stranici, moguće je čitati te preuzeti i prijevod „Novi svijet“. Također, govoreći o digitalnim izdanjima prijevoda „Novi svijet“, zanimljivo je istaknuti kako su Jehovini svjedoci objavili prvu kompletnu Bibliju na nekom znakovnom jeziku (Banks, 2020). Dana 15. veljače 2020. godine objavljen je cjelokupni prijevod „Novi svijet“ na američkom znakovnom jeziku („Prva cjelovita Biblija na znakovnom jeziku“, 2020). Od tada su objavljena još tri cjelovita prijevoda Biblije „Novi svijet“, na brazilskom („Biblija prema prijevodu Novi svijet objavljena na brazilskom znakovnom jeziku“, 2022), meksičkom („Cjelokupni prijevod Novi svijet objavljen na meksičkom znakovnom jeziku“, 2023) i ruskom znakovnom jeziku („Objavljen cjelokupni prijevod Novi svijet na ruskom znakovnom jeziku“, 2023).

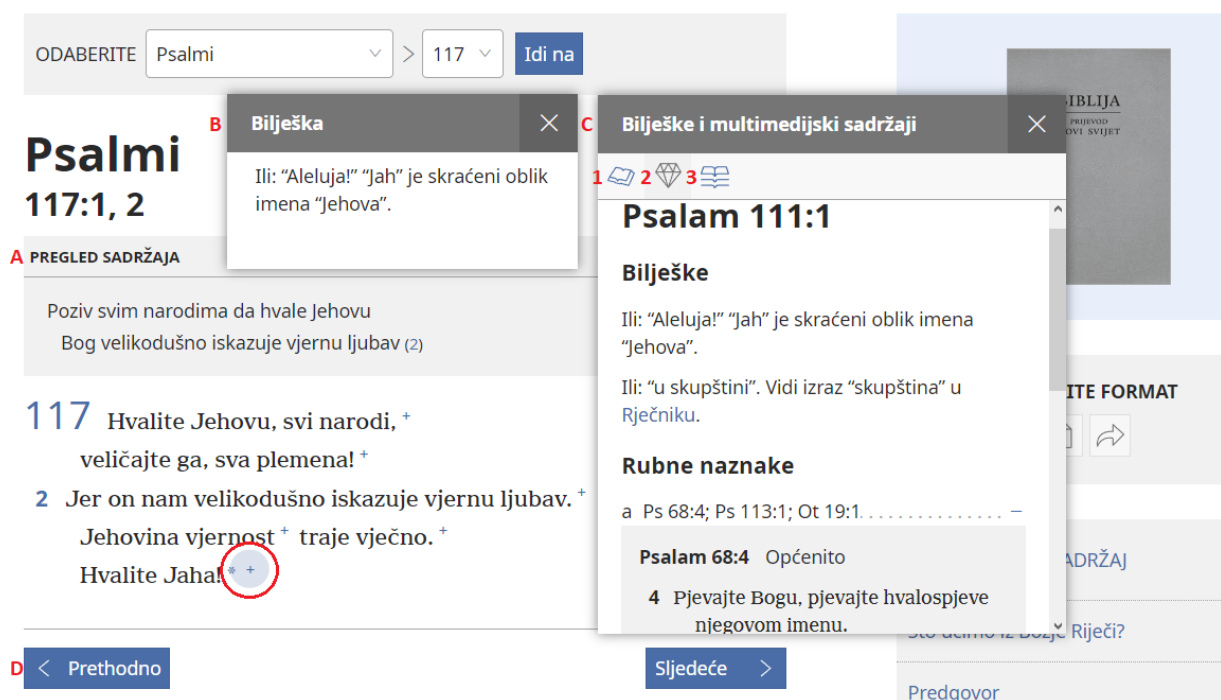
3.3.2. Značajke elektroničkog izdanja revidiranog prijevoda na hrvatskom jeziku

U nastavku će biti opisane značajke elektroničkog izdanja revidiranog prijevoda na hrvatskom jeziku objavljenog 2020. godine koje je dostupno na internetskoj stranici jw.org.

Slika 4. Snimka zaslona početne stranice digitalne verzije Biblije prijevod „Novi svijet“ (www.jw.org)

Kao što je vidljivo na slici 4, od početne stranice do ovog izdanja moguće je doći odabirom kategorije „Biblioteka“, zatim „Biblija“ te naposljetku „Biblija – prijevod Novi svijet (revidirano izdanje iz 2020.)“. Navigacija se nalazi pri vrhu stranice te je na slici naznačena crvenim slovom A. Kada se odabrana Biblija otvori na stranici, vidljiv je prikaz biblijskih knjiga (D) kakav je predočen na slici 4. Prikaz (E) je moguće i prilagoditi tako da se knjige Biblije, umjesto u dva stupca u kojima su knjige u listi navedene jedna ispod druge, prikažu u obliku dvije cjeline u kojima su biblijske knjige jedna pored druge prikazane u obliku malih kvadrata u nizu. Također, na nekim jezicima je na popisu knjiga vidljiva i „ikona za zvučni zapis“ („Besplatan zvučni zapis u kojem sudjeluje stotine čitača“, n.d.), što pokazuje da je dostupno i audio izdanje neke biblijske knjige. Čitatelj na stranici potom može odabrati neku biblijsku knjigu iz ponuđenog popisa ili pomoću tražilice (C) ciljano odabrati određenu knjigu i poglavlje u njoj. Sadržaj (G) elektroničkog izdanja jednak je tiskanom izdanju u pogledu cjelina koje uključuje. To su cjelina „Što učimo iz Biblije?“, Kazalo biblijskih knjiga, Kazalo riječi biblijskog teksta, Rječnik biblijskih pojmova te dva Dodatka na samom kraju izdanja. U prvom Dodatku se nalazi sedam, a u drugom 15 manjih cjelina. Jezik Biblije moguće je odabrati i u odjeljku u gornjem desnom kutu (B), što ne mijenja automatski i jezik same stranice u pozadini. Bibliju je moguće preuzeti, a ponuđeni formati, PDF, EPUB i JWPUB, navedeni su s desne strane (F).

Slika 5. Snimka zaslona 117. Psalma te popratnih sadržaja i značajki (www.jw.org)

Kao što slika 5 prikazuje, unutar odabranog poglavlja nalazi se odgovarajući sadržaj. U odnosu na tiskano izdanje u kojem se „Pregled sadržaja“ nalazi samo na početku biblijskih knjiga, u elektroničkom izdanju ono je uz to dostupno i za svako pojedino poglavlje u obliku koji nalikuje padajućem izborniku. Tako je, na primjer, na ovoj slici prikazan „Pregled sadržaja“ (A) na početku 117. Psalma. Biblijski tekst u elektroničkom obliku, baš kao i u tiskanom, sadrži rubne naznake i bilješke u kojima se nalaze dodatne napomene i podaci te „alternativni ili doslovni prijevodi određenih izraza“ („Potpuno opremljeni za svako dobro djelo“, n.d.). Na slici 5 je primjer rubnih naznaka i bilješki zaokružen crvenom bojom na samom kraju poglavlja. Kada čitatelj odabere jednu od bilješki (na stranici su označene simbolom „*“), one se otvaraju u malenom prozoru na istoj stranici koji sadrži tekst bilješke (B). Ukoliko je odabrana jedna od rubnih naznaka (na stranici su označene simbolom „+“), otvara se prozor koji obuhvaća pripadajuće sadržaje (C). Unutar prozora s rubnim naznakama nalaze se manje cjeline: „Biblijski reci“ (1), „Bilješke i multimedijski sadržaji“ (2) te „Paralelni prijevodi“ (3). Moguće je otvoriti više prozora istovremeno te ih po potrebi pomicati. Navigacijska traka označena na dnu (D) omogućuje intuitivno i fluidno iskustvo čitanja ukoliko čitatelj želi prijeći na prethodno ili naredno poglavlje.

B12-A

Posljednji tjedan Isusovog života na Zemlji (1. dio)

Digitalno izdanje | Tiskano izdanje

Isus umro 33. n. e.

2000. pr. n. e. | pr. n. e. / n. e. | 2000. n. e.

Jeruzalem i okolica

- Hram
- Getsemanski vrt (?)
- Upraviteljeva palača
- Kajfina kuća (?)
- Palača Heroda Antipe (?)
- Kupalište Betzata
- Kupalište Siloam
- Dvorana Sudbenog vijeća (?)
- Golgota (?)
- Akeldama (?)

Idi na: 8. nisan | 9. nisan | 10. nisan | 11. nisan

B12-A

Posljednji tjedan Isusovog života na Zemlji (1. dio)

Digitalno izdanje | Tiskano izdanje

B12 Posljednji tjedan Isusovog života na Zemlji

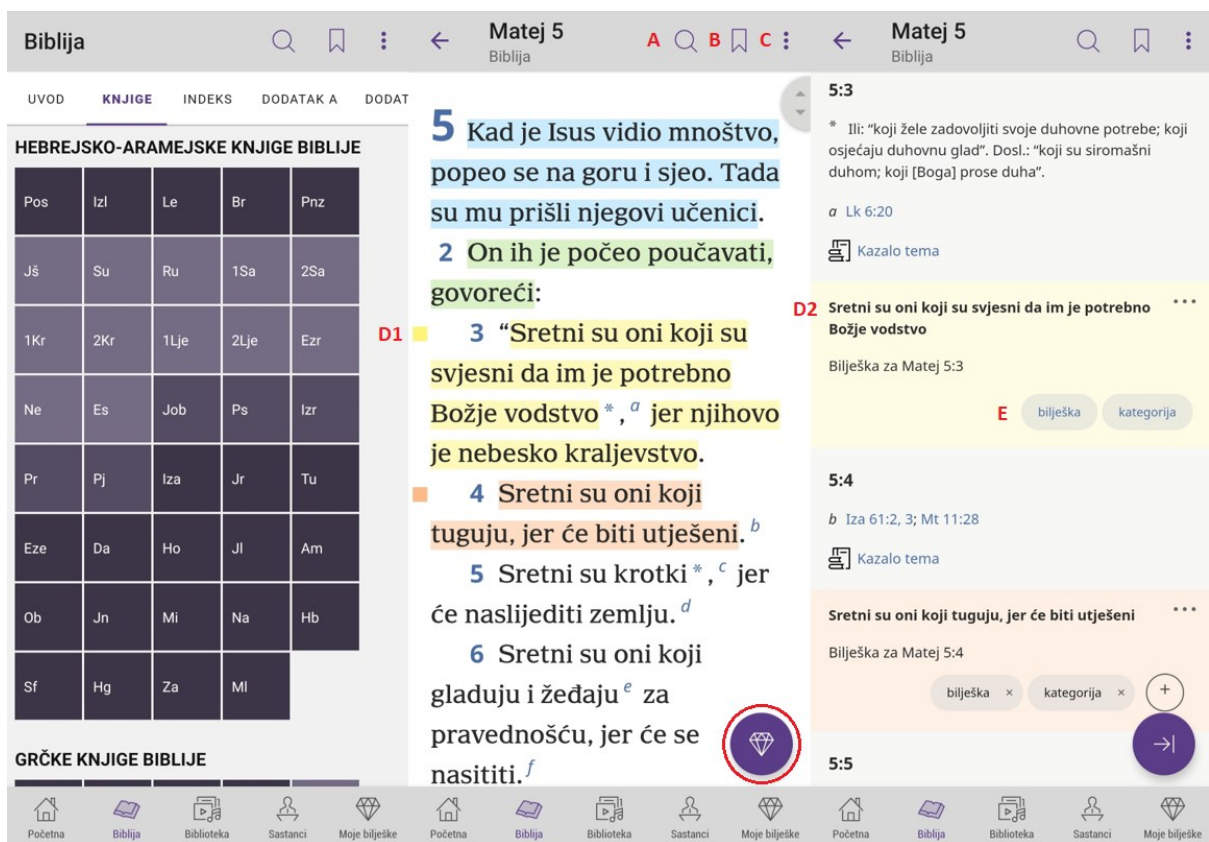
Jeruzalem i okolica

8. nisan (subota)	9. nisan	10. nisan	11. nisan
<ul style="list-style-type: none"> • Sveta dana prije Pashe: dolazi u Betaniju 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi hod gubavica Simeon • Prvi je pomazan Isus • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara"
<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara"
<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara"
<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara" 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi je izjavio svoju volju: "Lazara"

Slika 6. Snimka zaslona opcije prikaza Dodatka B12-A (www.jw.org)

Nadalje, slika 6 prikazuje kako je na stranici određene dodatke koje ovo izdanje sadrži moguće čitati i prikazati u obliku kakav se nalazi u tiskanom izdanju. Taj prikaz moguće je otvoriti odabirom opcije „Tiskano izdanje“ pritiskom na gumb koji se nalazi ispod naslova određenog Dodatka, a to je vidljivo na slici zaslona zdesna. Sve navedene opcije i značajke omogućuju interaktivno čitanje i jednostavno pretraživanje Biblije u digitalnom formatu.

Neke dodatne opcije i značajke koje omogućuju personalizirano te još ugodnije iskustvo čitanja ovog elektroničkog izdanja pruža aplikacija *JW Library* navedena u uvodu ovog poglavlja. U nastavku će ukratko biti navedene neke od njih.

Slika 7. Snimke zaslona elektroničkog izdanja prijevoda „Novi svijet“ u aplikaciji *JW Library* na mobilnom uređaju s Android sustavom

Na slici 7 prikazane su tri snimke zaslona elektroničkog izdanja prijevoda „Novi svijet“ u aplikaciji *JW Library* na mobilnom uređaju s Android sustavom. Na prvoj od tri snimke zaslona vidljiv je izgled početne stranice kada se Biblija otvori u aplikaciji. Ostale cjeline mogu se pronaći u traci iznad knjiga Biblije. Na drugoj, središnjoj snimci zaslona vidljivo je peto

poglavlje Evandjelja po Mateju. Na gornjoj traci nalazi se tražilica (A) u koju je moguće upisivati pojmove i na taj način pretraživati izdanje čiji je tekst otvoren. Uz pomoć značajke za oznake (engl. *bookmarks*) (B) moguće je označiti poglavlja i retke te na taj način čitatelj može zabilježiti gdje je stao s čitanjem. Unutar određenog poglavlja, ponuđene postavke (C) uključuju odabir jezika, dodavanje bilješki, povijest koja prikazuje sadržaje koji su nedavno bili otvarani, mogućnost dijeljenja poveznice na otvoren sadržaj, podešavanje veličine teksta te opciju za prikaz teksta preko cijelog zaslona. Tekst je moguće podcrtavati u nekoliko boja, što je također vidljivo na drugoj snimci zaslona. Ako čitatelj pritisne na broj retka, otvaraju se opcije za pregled bilješki i rubnih naznaka, mogućnost dodavanja bilješke, pregled drugih prijevoda Biblije koji su preuzeti u aplikaciji te mogućnost dodavanja oznake za taj redak. Bilješke, rubne oznake te osobne bilješke moguće je otvoriti i pritiskom na ikonu dijamanta pri dnu zaslona (na središnjoj snimci zaslona ikona je zaokružena crvenom bojom). Osobne bilješke prikazuju se i uz pripadajući redak u biblijskom tekstu (D1 na drugoj snimci zaslona) i u zaslonu s bilješkama i rubnim naznakama (D2 na trećoj snimci zaslona). Tim bilješkama je moguće dodati i određene kategorije (E) koje čitatelju omogućuju efikasniju organizaciju te kasnije pronalaženje osobnih bilješki.

4. Zaključak

Ovaj kratak povijesni pregled u kontekstu objavljivanja Biblije u raznim razdobljima uistinu pokazuje koliko je ona kao knjiga posebna. Uz primjere analizirane u ovom radu postoje još mnogi detalji i događaji vrijedni spomena kada je riječ o ovoj temi. No i na temelju razmotrenih primjera moguće je dobiti uvid u bogatu povijest i značaj Biblije kao knjige. Zanimljivo je promatrati kako je kroz povijest tekao proces njena objavljivanja jer načini na koje je to bilo ostvarivano u svojim fazama uvelike reflektiraju i samu povijest knjige kao takve. Uz to, moguće je pratiti i razvoj novih tehnologija te svjedočiti mnogobrojnim društvenim promjenama. Primjeri analizirani u ovom radu odražavaju upravo to – od rukopisnih Biblija poput Sinajskog kodeksa, preko prvih tiskanih Biblija pa sve do današnjeg vremena u kojem su tiskanje, prevođenje i distribucija Biblije uistinu doživjeli procvat i ona je dostupnija nego ikada prije, bilo u tiskanom ili elektroničkom izdanju.

Također, ovaj rad je pokazao i kako interes ljudi za ovu knjigu ne jenjava unatoč tome što je od vremena kad je nastajala prošlo dugo, višestoljetno razdoblje. Mnogobrojni pojedinci su kroz povijest radili na očuvanju i prijenosu njenog teksta na razne načine, a u novije se doba na međunarodnoj razini ulaže trud da se Biblija učini dostupnom svim ljudima na svijetu. Sve te činjenice ujedno dokazuju istinitost riječi zapisanih u samoj Bibliji: „Trava se suši, cvijeće vene, ali riječ našeg Boga ostaje zauvijek“ (Iza 40:8).

5. Literatura

- Andrews, E. (23. 2. 2015). *7 Things You May Not Know About the Gutenberg Bible*. Preuzeto s <https://www.history.com/news/7-things-you-may-not-know-about-the-gutenberg-bible>
- Banks, A. M. (6. 3. 2020). *Jehovah's Witnesses complete entire Bible in American Sign Language*. Preuzeto s <https://religionnews.com/2020/02/28/jehovahs-witnesses-complete-entire-bible-in-american-sign-language/>
- Besplatan zvučni zapis u kojem sudjeluje stotine čitača* (n.d.). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/jehovini-svjedoci/dogadjanja-zanimljivosti/izdavacka-djelatnost/besplatan-zvucni-zapis-biblija/>
- Best-selling book*. (n.d.). Preuzeto s <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/best-selling-book-of-non-fiction>
- Biblija prema prijevodu Novi svijet objavljena na brazilskom znakovnom jeziku*. (26. 9. 2022). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/brazil/Biblija-prema-prijevodu-Novi-svijet-objavljena-na-brazilskom-znakovnom-jeziku/>
- Biblija. (1941). U Ujević, M. (ur.) *Hrvatska enciklopedija: 2. svezak (Auton – Boi)*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, str. 470–504. Dostupno na: <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=5275>
- Biblija. (2021). U *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7453>
- Biblioteka na vašem dlanu*. (1. 9. 2021). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/biblioteka/serije/kako-se-koriste-vasi-prilozi/Biblioteka-na-va%C5%A1em-dlanu/>
- British Library. (n. d.). [Slika 2. Sinajski kodeks] Preuzeto s <https://codexsinaiticus.org/en/>
- British Library. (n. d.). [Slika 3. Prikaz stranice Gutenbergove Biblije] Preuzeto s <https://www.bl.uk/collection-items/gutenberg-bible>
- Cjelokupni prijevod Novi svijet objavljen na meksičkom znakovnom jeziku*. (17. 1. 2023). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/meksiko/Cjelokupni-prijevod-Novi-svijet-objavljen-na-meksi%C4%8Dkom-znakovnom-jeziku/>
- Codex Sinaiticus – About Codex Sinaiticus*. (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/codex/>
- Codex Sinaiticus – Content*. (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/codex/content.aspx>

- Codex Sinaiticus – History.* (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/codex/history.aspx>
- Codex Sinaiticus – Name.* (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/codex/name.aspx>
- Codex Sinaiticus – Physical description.* (2009). Preuzeto s https://www.codexsinaiticus.org/en/project/conservation_physDesc.aspx
- Codex Sinaiticus – Production.* (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/codex/production.aspx>
- Codex Sinaiticus – See The Manuscript.* (2009). Preuzeto s <https://www.codexsinaiticus.org/en/manuscript.aspx>
- Codex Sinaiticus. (15. 3. 2017). U The Editors of Encyclopaedia Britannica (ur.) *Encyclopedia Britannica.* Preuzeto s <https://www.britannica.com/topic/Codex-Sinaiticus>
- Collins, A. J. (1934). The Codex Sinaiticus. *The British Museum Quarterly*, 8(3), 89–92. Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/4421586>
- Deseta obljetnica stranice JW.ORG (1. dio): Biblijske publikacije i videi dostupni u digitalnom obliku.* (28. 12. 2022). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Deseta-obljetnica-stranice-JWORG-1-dio/>
- Deseta obljetnica stranice JW.ORG (3. dio): Pomoć u propovijedanju dobre vijesti.* (21. 3. 2023). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Deseta-obljetnica-stranice-JWORG-3-dio/>
- Dobra vijest na internetu: 25 godina postojanja naše internetske stranice.* (17. 8. 2022). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Dobra-vijest-na-internetu/>
- Gluhi nisu zaboravljeni.* (1. 7. 2022). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/biblioteka/serije/kako-se-koriste-vasi-prilozi/Gluhi-nisu-zaboravljeni/>
- Great Uncial Codices – Madain Project.* (2022). Preuzeto s https://madainproject.com/great_uncial_codices
- Gutenberg Bible. (18. 3. 2023). U The Editors of Encyclopaedia Britannica (ur.) *Encyclopedia Britannica.* Preuzeto s <https://www.britannica.com/topic/Gutenberg-Bible>
- Hasel, G. F. (1994). Biblijski tekst, prijevodi i razumijevanje. *Biblijski pogledi*, 2 (2), 113–136. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/89870>

- Hasel, G. F. (1995). Razumijevanje misaonih cjelina (jedinica) u Bibliji. *Biblijski pogledi*, 3 (1), 3–31. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/90036>
- Hebrang Grgić, I. (2018). *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*. Zagreb: Naklada Ljevak, str. 78.
- Matasović, R., Pronk, T., Ivšić, D., & Brozović Rončević, D. (2016). Biblija. U Matasović, R. (ur.) *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika: 1. svezak (A - Nj)*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 54.
- Nongbri, B. (2022). The Date of Codex Sinaiticus. *The Journal of Theological Studies*, 73(2), 516–534. Preuzeto s <https://doi.org/10.1093/jts/flac083>
- Objavljen cjelokupni prijevod Novi svijet na ruskom znakovnom jeziku.* (31. 5. 2023).
Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Objavljen-cjelokupni-prijevod-Novi-svijet-na-ruskom-znakovnom-jeziku/>
- Pattie, T. S. (1977). The Codex Sinaiticus. *The British Library Journal*, 3(1), 1–6.
<http://www.jstor.org/stable/42554012>
- Popović, A. (2010) Biblija – kanon: Kanon biblijskih knjiga kod Židova, katolika, pravoslavnih, protestanata U: Vugdelića, M. (ur.) *Biblija – knjiga Mediterana par excellence: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 24. do 27. rujna 2007. u Splitu*. Split: Književni krug, str. 53–81.
- Potpuno opremljeni za svako dobro djelo: Objavljen revidirani prijevod Biblije Novi svijet na hrvatskom jeziku.* (n.d.). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/jehovini-svjedoci/dogadjanja-zanimljivosti/izdavacka-djelatnost/hrvatska-biblija-nwt/>
- Prva cjelovita Biblija na znakovnom jeziku.* (19. 2. 2020). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Prva-cjelovita-Biblija-na-znakovnom-jeziku/>
- Rebić, A. (2003). Gutenbergova Biblija. *Bogoslovska smotra*, 73 (1), 225-232. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/27967>
- Stipčević, A. (2006). *Povijest knjige* (2. prošireno i dopunjeno izdanje). Zagreb: Matica hrvatska (Biblioteka Peristil).
- Što je Watch Tower Bible and Tract Society?.* (n.d.). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/jehovini-svjedoci/najcesca-pitanja/korporacija-watchtower-society/>
- Stranica JW.ORG nudi sadržaje na 1 000 jezika.* (4. 11. 2019). Preuzeto s <https://www.jw.org/hr/vijesti/iz-raznih-zemalja/iz-svijeta/Jo%C5%A1-jedan->

[zna%C4%8Dajan-doga%C4%91aj-za-Jehovine-svjedoke-Stranica-JWORG-nudi-sadr%C5%BEaje-na-1-000-jezika/](http://www.hrc.utexas.edu/exhibitions/permanent/gutenberg/html/6.html)

The Appearance of the Bible. (21. 1. 2013). Preuzeto s

<https://web.archive.org/web/20130121174616/http://www.hrc.utexas.edu/exhibitions/permanent/gutenberg/html/6.html>

The British Library. (21. 7. 2004a). *Gutenberg Bible: Making the Bible – How Many*.

Preuzeto s <https://www.bl.uk/treasures/gutenberg/howmany.html>

The British Library. (21. 7. 2004b). *Gutenberg Bible: Making the Bible – the Gatherings*.

Preuzeto s <https://www.bl.uk/treasures/gutenberg/gatherings.html>

The Compact Disc – What Is It All About?. (22. 4. 1994). Preuzeto s

<https://wol.jw.org/en/wol/d/r1/lp-e/101994287>

Tischendorf, C. (1896). *When Were Our Gospels Written?: An Argument by Constantine Tischendorf, with a Narrative of the Discovery of the Sinaitic Manuscript*. Religious Tract Society. Preuzeto s <https://books.google.hr/books?id=JXtGAQAAMAAJ>

Title Page/Publishers' Page. (2023). Preuzeto s <https://wol.jw.org/en/wol/d/r1/lp-e/1001061101>

Vacek, F. (ur.) (2000). *Enciklopedija Biblije* (novo revidirano izdanje). Prevela s engleskog jezika Mirjana Lovrec. Zagreb: Duhovna stvarnost, Kršćanska sadašnjost, Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo, str. 68–84.

Velagić, Z. (2020). *Uvod u nakladništvo* (2. izdanje). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. (1993a). *Jehovah's Witnesses—Proclaimers of God's Kingdom*. United States of America: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc, str. 603–615. Preuzeto s

<https://wol.jw.org/en/wol/publication/r1/lp-e/jv>

Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. (1993b). *1993 Yearbook of Jehovah's Witnesses*. United States of America: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. Preuzeto s <https://wol.jw.org/en/wol/library/r1/lp-e/all-publications/books/yearbooks/yearbook-1993>

Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. (2006). *Sve je Pismo nadahnuće od Boga i korisno* (revidirano 2. izdanje). New York, United States of America: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc, str. 324–327. Preuzeto s <https://wol.jw.org/hr/wol/publication/r19/lp-c/si>

Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. (2013). *New World Translation of the Holy Scriptures*. Wallkill, NY, United States of America: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. Preuzeto s <https://www.jw.org/en/library/bible/nwt/books/>

Wycliffe Global Alliance. (2023). *2023 Global Scripture Access*. Pristupljeno 4. 9. 2023. <https://www.wycliffe.net/resources/statistics/>

Povijest objavljivanja Biblije

Primjer rukopisnog, tiskanog i elektroničkog izdanja

Sažetak

Biblija je jedna od najznačajnijih knjiga u ljudskoj povijesti. U skladu s time, povijest njenog objavljivanja iznimno je bogata i zanimljiva. Ovaj rad najprije pruža kratak uvid u opće podatke o Bibliji kao knjizi te kako je objavljivana kroz povijest i naposljetku učinjena dostupnom milijunima ljudi diljem svijeta. Rad se potom u središnjem dijelu usredotočuje na kratak povijesni pregled objavljivanja Biblije kroz prizmu tri primjera. Kao primjer rukopisne Biblije uzet je Sinajski kodeks, koji je dostupan u digitaliziranom obliku, zatim Gutenbergova Biblija te kao primjer elektroničkog izdanja Biblije – prijevod „Novi svijet“. U analizi svakog od navedenih primjera istaknute su njihove opće značajke, izgled, vrijeme, mjesto i način objavljivanja gledano i u povijesnom kontekstu, od čega se dotična Biblija sastoji te po čemu je svaki poseban za svoje vrijeme i za samu povijest Biblije kao knjige. U zaključnom dijelu predstavljena je sinteza usporedbe navedenih primjera te kako ovaj kratak povijesni pregled odražava i pruža uvid u cjelokupnu uzbudljivu priču o objavljivanju Biblije.

Ključne riječi: Biblija, povijest objavljivanja, povijest knjige

Bible publication history

Example of manuscript, printed and an electronic edition

Summary

The Bible is one of the most important books in human history. Accordingly, the history of its publication is extremely rich and interesting. This paper first provides a brief insight into general information about the Bible as a book, how it was published throughout history and eventually made available to millions of people around the world. In its central part the paper then focuses on a brief historical overview of the publication of the Bible through the prism of three examples. As an example of a handwritten Bible, the Sinaitic Codex was taken, which is also available in digitized form, followed by the Gutenberg Bible, and as an example of an electronic edition of the Bible – the "New World" translation. In the analysis of each of the mentioned examples, their general features and method of publication are highlighted in a historical context, what makes each one special for its time and for the very history of the Bible as a book. In the final part, a synthesis of the comparison of the mentioned examples is presented and how this brief historical review reflects and provides insight into the entire exciting story of the publication of the Bible.

Key words: the Bible, publishing history, history of books